

rabljena za uganko o jutranji zarji (str. 91), ima pred Stritarjem (ta je na str. 297 naveden) že Trubar (prim. Trubarjev zbornik, Ljubljana 1908, 174).

Pri Abecedi je opozorilo (str. 352) na podobno abecedo Pavla Golie. Opozorilo je nepotrebno in sega čez okvir opomb, saj ne gre za delo, ki bi bilo lahko vplivalo na Župančiča, hkrati pa je nepopolno. Takih abeced je namreč izšlo doslej pri nas že več; v knjižni izdaji: Vera Albreht, Vesela abeceda (prvi tatis 1955), Vera Albrehtova, ABC (1969); v revialnem tisku: Neža Maurer, Abeceda (Ciciban 1967/68, šte. 1—4), Jože Smit, Abeceda (Ciciban 1968/69, šte. 1—4).

Pri stvarnih pojasnilih dodajamo dvoje. Za pesem »Krnec, a kje si ti?« je Župančič (12. aprila 1949) dejal, da mu je zgodbo stari Šutej sam pravil. Raka krnea je pojasnil kot raka, ki živi v krnici (enako pojasnjuje to urednik na str. 335). Motiv iz pesmi pa je bil širše znan, o čemer priča zapis podobne zgodbe v knjigi Janko Lokar, Gozdovi in vode vabijo (Ljubljana 1945, 271); tu je krnec pojasnjen kot krnast rak z eno nogo. Tudi ime Udmanič v Razbojniku (str. 357) je povzeto po človeku, ki so ga »vsi po renomeju poznali«. Bil je »človek, ki je bogatim jemal, pa revežem dajal« (Župančič 12. aprila 1949). Podobno piše L. Podlogar o Jožetu Udmaniču, hajduškem vodji, »ki ni rad prelivl krvi, rad pa grabil grajščakom in bogatinom, a še rajši delil denar med siromake« (Črtice o belokranjskih hajdukih, DS 1908, 68).

Peta knjiga Župančičevega Zbranega dela, ki je, kakor je pokazal naš pretres, prinesla veliko večino tega, kar sodi v okvir njegove otroške poezije, je z marsičim dopolnila našo običajno predstavo o tej poeziji. Saj je bilo doslej ravno gradivo s tega področja težko pregledno, deloma raztreseno po redkem mladinskem revialnem tisku ali v davno razprodanih zbirkah, deloma pa javnosti sploh neznano, ker je ostalo v rokopisu. In ko knjigo preberemo do kraja, lahko ugotovimo, da je dopolnila tudi našo predstavo o Župančičevem pesniškem opusu sploh, saj ta šele skupno z otroškimi pesmimi pomenja celoto.

Alenka Glazer

Pedagoška akademija, Maribor

IVAN CANKAR V ČESKIH PREVODIH IN V LUČI ČESKE PUBLICISTIKE DO KONCA LĚTA 1918

Z odmevi Cankarjeve smrti v češkem tisku zaključujem pregled prevodov Cankarjevih del v češčino in prikaz tistega, kar so Čehi pisali o njem do konca leta 1918. Za obdobje med obema vojnoma imam gradivo že zbrano in ga bom objavil pozneje. Ker je v tem času izšla večina prevodov Cankarjevih knjig, ki so bili vsekakor boljši od predvojnih in ker je v tridesetih letih objavil svoje razprave in eseje o Cankarju eden najboljših poznavalcev našega pisatelja med tujci, moravski literarni kritik in esejist dr. Rajmund Habřina, bo tudi to zadnje obdobje važno in zanimivo.

Gradivo sem obdelal kronološko, da bi bilo čim bolj pregledno in bi se videlo, kdaj in kako je zanimanje za Cankarja raslo in upadalo. Bilo bi ga pa mogoče obdelati tudi drugače in ta drug način bi imel celo neke prednosti. Če

bi bil namreč obravnaval prevode posebej, se pravi, če bi bil pri vsaki povesti in črtici navedel vse prevode in jih med seboj primerjal, bi videli ne samo, kolikokrat je bilo posamezno delo prevedeno in tiskano, marveč tudi, kako ga je kdo prevedel. Ne bi se pa videla razvojna linija zanimanja za Cankarja na Češkem in tak način obdelave bi zahteval še več prostora. Sicer pa je vedno tako: šele soočenje teoretičnih vprašanj hevrističnega dela s prakso pokaže vse pozitivne in negativne strani enega ali drugega načina obdelave gradiva.

Kolikor vem, je pri nas prvič na tak način in tako podrobno prikazano zanimanje kakega tujega naroda za našo književnost oz. za kakega našega pisatelja. Da bi bila slika tega zanimanja kar najbolj popolna, je bilo potrebno pokazati kaj, kje in kako so prevajali od njegovega dela in kaj se je pisalo o njem. Pri tem sem se moral omejiti predvsem na bibliografske podatke, na vprašanja »kako« pa sem odgovoril kar se da kratko z najznačilnejšimi primeri, karakteristikami in sodbami.

Umetniška raven številnih prevodov Cankarjevih del v češčino je bila dokaj slaba. Le malokateri prevajalec je res dobro obvladal slovenščino. Prevajali so ga celo Hrvati, ki niso dovolj poznali ne slovenskega ne češkega jezika (Jelovšek, Bortulin). Najhuje je bilo, da so pisatelja, čigar jezik in slog sta umetnostno nadvse zahtevna, prevajali včasih ljudje brez talenta za ustvarjalno prevajanje (J. Mettlerjeva-Toucová, M. L., J. Líněk, Kristanova-Popeláková, J. Toměj in dr.). Neznanje jezika je marsikje zakrivilo naravnost neverjetne napake, ki so ponekod hudo škodovala delu in celo dobremu imenu pisatelja. In vendar so nekateri recenzenti, ki niso znali slovensko, prevode iz slovenščine vrednotili in jih iz raznih, mogoče osebnih razlogov, celo hvalili. Večina Cankarjevih del pa je bila prevedena razmeroma dobro. Med najboljšce prevajalce Cankarja v češčino spadajo v tem obdobju predvsem češki igralci, ki so bili angažirani v Deželnem gledališču v Ljubljani, med njimi zlasti Růžena Nasková, pa tudi Karel Hašler in Otakar Boleška. Nekaj pozneje so si pridobili največ zaslug s prevajanjem Cankarja v češčino K. Vondrášek, V. Měrka, B. Vybíral in dr. Zadnja dva pa sta opravila glavno prevajalsko delo po vojni.

Gradivo samo odgovarja na vprašanje, po čigavi zaslugi je bil prav Cankar že tako zgodaj in v tolikšni meri prevajan v češčino. Najprej po zaslugi škofa Jegliča, ki je s sežigom Erotike opozoril češke napredne kroge na mladega pesnika, nato pa Zofke Kvedrove in krožka njenih prijateljev, ki so pripomogli, da so izšli prvi prevodi Cankarjevih proz in da je Pištětkovo gledališče na Vinohradih igralo dramo Za narodov blagor. Lepega sprejema in podpore je bilo že v začetku stoletja deležno Cankarjevo delo v češkem socialnodemokratskem in svobodomiselnem tisku. Cankarjeve novele, povesti in črtice so v nekaj letih prodrle skoraj v vse češke literarne revije, časopise in časnike, z veliko vnemo pa so jih pretiskovali tudi podeželski tedniki. Slovenski pisatelj je postal eden najbolj priljubljenih jugoslovanskih pisateljev v širokih krogih čeških bralcev. »Pripadniki raznih svetovnih naziranj so si razlagali njegova dela vsak po svoje: socialisti po svoje, konzervativci po svoje, humanisti pa tudi. Vsak je našel v njih nekaj, kar ga je privlačilo in bogatilo,« je pripomnil v nekem članku prizadevni propagator Cankarja med Čehi dr. V. Měrka. To je že res, toda po mojem mnenju je bilo glavni vzrok priljubljenosti našega

pisatelja med češkimi bralci dejstvo, da pred prvo svetovno vojno med češkimi pisatelji v žanru socialne črtice in kratke povesti umetniško ni bilo tako močnega iz izrazitega ustvarjalca, kot je bil Cankar.

Na čeških odrih pa Cankar ni doživel takega uspeha kot pri čeških založnikih, urednikih in bralcih. Kljub prizadevanju čeških igralcev in režiserjev, ki so pred tem delovali v Ljubljani in bili Cankarjevi osebni znanci in prijatelji, in kljub priporočilom Z. Kvedrove in drugih, ni prišlo nobeno Cankarjevo delo na oder Narodnega gledališča v Pragi. Nobene Cankarjeve drame niso uprizorila niti druga večja češka gledališča, kakor npr. Mestno gledališče na Vinohradih v Pragi, ki je drugače jugoslovanski dramatikoslovstvu posvečalo precejšnjo pažnjo. Ali npr. gledališče v Olomoucu, kjer je bil nekaj časa dramaturg in vplivni činitelj najplodnejši prevajalec Cankarja, dr. B. Vybíral. Skoraj vse pomembne inscenacije Cankarjevih dram na Češkem — Za narodov blagor v Píšťkovem gledališču 1905, Kralj na Betajnovi v Areni na Smíchovu 1909, v Mestnem gledališču v Plznu 1916 in v Žižkovski činohri v Pragi 1918, Pohujšanje v dolini šentflorjanski v Deželnem gledališču v Brnu 1934 in dr. — so doživele samo po nekaj predstav; izjemi sta edino uprizoritev Hlapcev na odru DDČ v Pragi 1937 in drame Za narodov blagor v gledališču E. F. Buriana D-46 leta 1945-46, kjer je bilo po zaslugi režiserja in seveda tudi ugodnih političnih in kulturnih razmer več dobro uspelih predstav. Obžalovati je, da po drugi svetovni vojni znameniti režiser E. F. Burian ni uresničil svoje namere uprizoriti v svojem gledališču tudi Hlapce. Če pri tem pomislimo, da so v začetku stoletja skoraj istočasno s Cankarjevimi prihajale na češke odre tudi Vojnovičeve drame in Nušičeve komedije in da so doživljale neprimerno večje uspehe, se moramo tudi nad tem dejstvom zamisliti. Po mojem mnenju je vsakakor eden glavnih vzrokov za neuspehe oz. za premajhne uspehe Cankarjevih dram na Češkem njihova vsebina. Na češke odre so prišle po Ibsenovih in Hauptmannovih dramah, pa tudi po domačih Hilbertovih, in niso nudile občinstvu veliko novega in privlačnega (Za narodov blagor, Kralj na Betajnovi, Hlapci) ali pa so mu bile nerazumljive (Pohujšanje v dolini šentflorjanski), medtem ko so Vojnovičeva in Nušičeva, pozneje pa tudi Ogrizovičeva, Petrovičeva in Krleževa dela bila za češkega gledalca veliko bolj zanimiva.

Čeprav se češka literarna in gledališka kritika v tem obdobju do leta 1918 večinoma ni spuščala v podrobno analizo Cankarjevih del, v teoretična in estetska razglabljanja, je vendarle v njej veliko misli in nazrov, ki so za slovenske poznavalce Cankarjevega dela brez dvoma zanimivi in dragoceni. Kakor smo že rekli, je kritika uvrščala slovenskega pisatelja med vrhove svetovne literature in ga primerjala z njimi, pa tudi uredništva revij in časnikov so pogosto tiskala Cankarjeve črtice na častnem mestu, poleg del najboljših svetovnih pisateljev. Cankarjevo ime je več kot dve desetletji na Češkem res nekaj pomenilo. Po pravici pa se lahko sprašujemo: kakšen uspeh bi bila šele imela Cankarjeva dela, če bi jih bili prevajali pisatelji, ustvarjalci, mojstri češke besede, kakršne srečamo med prevajalci francoske, angleške, nemške, ruske in poljske literature! In kaj bi bili odkrili v njih kritiki formata F. X. Šalde, Ot. Fischerja, Arneja Nováka idr.!

Tako pa je že v tridesetih letih, zlasti pa po drugi svetovni vojni, zanimanje za Cankarja na Češkem upadalo. Založbe niso izdajale njegovih del,

tudi v revijah in časnikih je le redkokdaj izšla ta ali ona črtica. Danes le malokdo od čeških bralcev pozna kako njegovo delo, pretežni večini ni znano niti njegovo ime. Poleg vsebine Cankarjevih del, ki za povprečnega češkega bralca, ki kaj malo ve o slovenskih razmerah v začetku stoletja, v času med obema vojnama ni bila privlačna, so bili tega v veliki meri krivi tudi prevodi, in pa seveda dejstvo, da so Cankarjeve knjige v češčini dandanes že prava redkost, saj so izhajale v majhnih nakladah in mnoge od njih v založbah na Moravskem.

Po drugi svetovni vojni je izšlo v socialističnih deželah lepo število Cankarjevih knjig, na Češkem pa samo dve: *Moje življenje* in nov prevod drame *Za narodov blagor*. Objavljeno gradivo najboljše priča, kako nujno bi bilo, da izide tudi v češčini izbor Cankarjevih del v novem, doberm in sodobnem prevodu. V tem primeru bi bil Cankar za današnjega češkega bralca najbrž novo odkritje. Prepričan sem, da bi tak izbor iz našega pisatelja, ki je, kakor vemo, globok poznavalec mišljenja in čustvovanja človeka in neusmiljen kritik družbe v začetku stoletja, prav današnjemu češkemu bralcu veliko nudil, zlasti še, če bi takle izbor spremljal tudi uvod s prikazom slovenskih političnih in kulturnih razmer pred prvo svetovno vojno in če bi imel opombe in pojasnila.

Znana stvar je, da nobeno bibliografsko delo ni popolno, zlasti ne s področja retrospektivne bibliografije. Dobro se zavedam, da kljub vsem prizadevanjem tudi moje ni in da se bo sčasoma našel v češki periodiki še kak prevod iz Cankarja ali članek o njem. Saj sem npr. med tem, ko je bila razprava že v tisku, čisto slučajno dognal, da ni točna niti moja trditev na začetku članka, da je bil Zofke Kvedrove nemški prevod črtice *O človeku*, ki je izgubil pričanje (*Politik* 39/1900, št. 76, 18. III.) prvi prevod Cankarja, ki je izšel v Pragi in da je Pacákov prevod iste črtice v brnskem dnevniku *Lidové noviny* (8/1900, št. 205, 8. IX.) prvi prevod Cankarjeve proze v češčino. Prvi prevod iz Cankarja na Češkem je v resnici izšel v praškem neodvisnem dnevniku *Národní politika* (18/1899, št. 68, 11. VIII., *Nedělní zábavná a poučná příloha*, str. 2–5), torej že teden prej kot prevod Kvedrove v nemščino. Bila je to črtica *V čakalnici* (*V čekárně*), ki jo je prevedel Jan Novák. Vzrok, da sem ta prevod odkril šele sedaj, je, ker je črtica izšla v Slovenskem narodu 2. in 3. oktobra 1899 pod psevdonimom Ivan Mlakar — prevajalec v češčino pa jo je objavil pod imenom Ivan Makar. Beležko sem pred leti odložil med bibliografsko gradivo, ki ga moram preveriti in tu sem jo zdaj našel. Težko bi bilo reči, ali je prevajalec vedel, da je to Cankarjeva črtica, ali ne. Ker je samo nekaj dni pozneje izšel tudi Novákov prevod črtice *Z. Kvedrove*, bi lahko sklepali, da mu je dala izvirnik obeh črtic ona. Žal pa nisem našel nobenih dokazov, da sta se prevajalec in slovenska pisateljica osebno poznala. Dognati nisem mogel niti tega, kdo je pravzaprav prvi prevajalec Cankarja v češčino — ali je to zgodovinar Jan Bedřich Novák ali literarni zgodovinar Jan Václav Novák ali kdo drug. Naj bo kdorkoli že. Če ta prvi prevod primerjamo z izvirnikom, lahko kaj kmalu ugotovimo, da prevajalec ni znal dovolj slovenski. O tem priča okrog dvajset besed (rjuha, čokat človek, kakor bi méli proso, čipke, dacar, natančneje, čudovit, vešča, sitnost, vsekakor, toda in dr.), ki jih ni razumel. Tudi po jezikovni in umetniški strani prevod ni najboljši.

Že med tiskanjem članka sem odkril nekaj novih prevodov in člankov, zato tudi moji statistični podatki o številu prevodov v uvodu prispevka niso točni. V češkem periodičnem isku sem izsledil doslej že 464 prevodov in najbrž jih bom še nekaj.

Pri takem delu kot je to, je vedno potrebna pomoč drugih. Tudi jaz sem jo včasih iskal pri nestorju in enem najbolj pridnih prevajalcev Cankarjevega dela na Češkoslovaškem, dr. Měrki, ki mi je nudil nekatere podatke o svojem delu. Lepo se mu zahvaljujem, prav tako tudi Arnoštu Skoupemu, asistentu pedagoške fakultete Palackega univerze v Olomoucu, ter O. F. Bablerju, prevajalcu na Kopečku pri Olomoucu, za pomoč pri preverjanju nekaterih bibliografskih podatkov v moravskih periodikalih. Največjo pomoč pa mi je nudilo gradivo oddelka retrospektivne bibliografije slavik Instituta za jezike in literature ČSAZ.

